

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ НАРИС ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ НА ХЕРСОНЩИНІ КІНЦЯ XVIII – XX СТ.

В історії краєзнавчих досліджень, пов'язаних з вивченням етнокультурних процесів на Херсонщині можна вилучити чотири основних періоди. Дореволюційний період, характеризується виникненням перших краєзнавчих розвідок на початку XIX ст. на сторінках єдиної газети, що виходила в Херсонській губернії, – “Одеському віснику”. Видання було засноване за ініціативою Новоросійського та Бессарабського генерал-губернатора М. С. Воронцова у 1827 р. На його шпальтах друкувалися твори викладачів, урядових службовців, які цікавилися історією представників різних народів рідного краю. Серед авторів слід назвати імена таких відомих краєзнавців, як І. П. Бларамберга, І. О. Стемковського, Д. В. Корейша.

В середині 50-х рр. XIX ст. спостерігається пошквалювання краєзнавчих досліджень з питань загальної історії Південної України та окремо чисельних етнічних груп її мешканців. Цьому факту сприяло видання з 1844 р. “Записок” Одеського товариства історії та старожитностей. У 80-90 рр. XIX ст. відбувається оформлення краєзнавства, як спеціальної галузі історичного дослідження. У широкому краєзнавчому русі беруть участь не лише вчителі, статистики, урядовці, але й професійні історики та етнографи. У збірці статей професора Новоросійського університету П. К. Бруна “Чорномор'є” були надруковані його краєзнавчі розвідки, присвячені давній передісторії Одеси. На думку дослідника, місто-попередник Одеси Хаджибей, було збудовано ще в литовські часи князем Вітовтом, який на рубежі XIV-XV ст. володів Північним Причорномор'ям. У XIV ст. це поселення було загарбане татарами і поступово занепало. Відновлений турками Хаджибей, увійшов до складу Російської імперії, і на його місці була побудована Одеса [4]. Взагалі у роботах авторів цього періоду на перший план виходять проблеми колонізації краю, аналіз географічних, соціально-економічних та історико-політичних причин виникнення міст та населених пунктів, їх подальший розвиток, умови піднесення чи занепаду.

З погляду вивчення соціокультурної історії Півдня, як складової частини української історії, її раннього, зокрема литовського періоду, представляє інтерес праця В. А. Яковлева “До історії заселення Хаджибея” [27]. Автор доводить органічний зв'язок історії Одеси та Хаджибея і висуває версію про литовське походження останнього. Коли литовські князі захопили землі Північного Причорномор'я у другій половині XIV ст., на місце сучасної Одеси один з подільських шляхтичів Коцюба-Якушинський переселив своїх селян, яке і було названо на його честь Кацюбієв. Татари, захопивши місто змінили назву на Хаджибей. Основною ідеєю В. Я. Яковлева є “генеалогія жителів”, тобто поселення на місці Одеси існувало з давніх давен.

Відомості з ранньої історії Херсону знаходимо у розвідці історіографа російського флоту З. А. Аркаса, дядька відомого історика М. М. Аркаса, присвяченій історії чорноморського флоту Росії [1]. У праці З. А. Аркаса розглядається історія облаштування гавані у гирлі Дніпра, спорудження верфі та портових споруд у Херсоні, діяльність адміралтейства з 1788р., будівництво військових та торгівельних суден, а також заселення краю вихідцями з України, Росії та зарубіжних країн. Історія заселення Херсонщини, зокрема німецькими колоністами, знайшла відображення у працях А. А. Веліцина “Німецькі колонії на Півдні Росії” [5] та Л. Падалки “Землеволодіння німців – колишніх

колоністів” у Херсонській губернії [20].

Певний інтерес становить праця Д. І. Яворницького, відомого дослідника Півдня України, “Історія села Фаліївки-Садової Херсонської губернії та повіту” [26]. Історію цього населеного пункту Херсонщини Д. І. Яворницький висвітлює з давніх часів до кінця XIX ст. на підставі родинного архіву М. М. Комстадіуса – приятеля історика. Местом Комстадіусів – Фаліївка, став тим місцем, з якого Д. І. Яворницький розпочинав свої археологічні дослідження Херсонщини.

Важливою темою краєзнавчих досліджень на Херсонщині була етнокультурна історія краю. Історією культури та освіти краю цікавилися зокрема представники українського руху. Серед них треба назвати роботу учасника Херсонської громади А. Конощенка (М. А. Грабенка), присвячену історії земської школи на Херсонщині.

Наступний період у розвитку краєзнавчих студій припадає на 20-30 рр. XX ст., що було пов’язано із суттєвими змінами у суспільному устрої, національній свідомості та історичній науці. Цей період вважається “золотим віком” у розвитку українського краєзнавства та етнографії. Видатну роль у розвитку та організації краєзнавчих досліджень відіграла Всеукраїнська Академія наук (ВУАН). У різних регіонах України виникали дослідницькі центри, наукові та громадські установи, які займалися краєзнавчою проблематикою. Важливим осередком краєзнавчих досліджень була Одеса. Вивченням історії краю займалися члени Одеського наукового товариства при ВУАН, співробітники Музею Степової України в Одесі. Одеська комісія краєзнавства при ВУАН мала свої відділення у Херсоні та Тирасполі, а члени її активно опрацьовували проблеми колонізації Півдня України, результати досліджень яких друкувалися на сторінках “Вісника”.

Проблемами історії колонізації Півдня України різними народами активно займався академік Д. І. Багалій. У 1920 р. він доповнив і перевидав українською мовою монографію “Заселення Південної України (Запоріжжя і Новоросійський край)”. Важливою передумовою соціокультурного розвитку регіону, на думку вченого, було домінування українського населення та взаємодія різних етнічних елементів [2, 70-83]. Для краєзнавчих робіт з історії Півдня України характерною була увага до українського фактору в культурному розвитку краю і прагнення зв’язати історію південних земель з українською історією.

Проблеми соціально-економічного та політичного розвитку південних земель України розглядаються у низці робіт одеського дослідника, професора Є. Загоровського. У праці “Начерк історії Північного Причорномор’я” автор вважає, що вихід країни до морів є запорукою її подальшого економічного та політичного розвитку. Для України вихід до морських просторів – важлива умова зростання її могутності, а “Південь” – це “авангард на берегах Чорного моря”. Наслідки урядової колонізації Півдня дослідник оцінює суперечливо. З одного боку, колонізація сприяла “поневоленню” України, з іншого, зумовила швидкі темпи господарчого, політичного та культурного розвитку регіону [11]. У центрі уваги Є. Загоровського знаходилися і проблеми слов’янської колонізації Півдня України у XVIII ст. [12].

Наступний період у вивченні етнічних меншин Херсонського краю можна визначити як радянський, що охоплює середину 1930 – 1980 рр. У роботах радянських авторів Південь України розглядався не як особливий регіон, а як невід’ємна частина історії України та Росії. Історія південноукраїнських земель кінця XVIII – XIX ст. сприймалась у світлі кризи феодалізму та розвитку капіталістичних відносин. Важливу роль у вивченні соціально-політичної та етнічної історії південноукраїнських земель за радянські часи відіграли роботи відомої московської дослідниці О. І. Дружиніної. Вона є автором низки

монографій, присвячених історії південної України, таких як “Північне Причорномор’я у 1775-1800”; “Південна Україна .1800-1825.”; “Південна Україна у період кризи феодалізму. 1825-1861”. Заслуга І. О. Дружиніної полягає в тому, що завдяки її високопрофесійним роботам у радянській історіографії 1960 – 1980 рр. поступово відроджувалось поняття “Південної України”, як специфічного історико-географічного регіону, який мав свою власну історію, тісно пов’язану з історією України та Росії. Певний інтерес становить її стаття про специфіку виникнення міст у Південній Україні у порівнянні з містами на Заході США, “Виникнення міст на Півдні України і в США: загальне і особливе” (1979). Автор статті вбачає багато спільного у процесах колонізації південноукраїнських земель та американського Заходу, але разом з тим відмічає і різницю. На Півдні України міста виникали не стихійно, як у США, а навпаки цей процес знаходився під контролем російського уряду. Особливість колонізації Півдня України полягає в тому, що міста виникали не лише на узбережжі, а по всій території краю. Специфічною рисою заселення Півдня України, як і в США, є те, що її мешканці були переважно вільними – козаки, сектанти, колоністи з європейських країн та представники пригноблених народів, які входили до складу Турецької держави. Проблеми заселення Півдня України розглядалися в монографії В. М. Кабузана “Заселення Новоросії (Катеринославської та Херсонської губерній) у XVIII – першій половині ХХ ст.” [13].

Про інтерес західних дослідників до історії південноукраїнських земель у XVIII – XIX ст. свідчать рецензії на роботи радянських авторів на сторінках американського видання “American Historical Review” (Американське історичне рев’ю). Так, американський професор Т. Александер, у рецензії на монографію В. І. Тимофеєнка “Міста Північного Причорномор’я” (К., 1984) говорить, що вона за рівнем поступається роботам О. І. Дружиніної. В. Тимофеєнко хоч і згадує про багатонаціональний склад населення Півдня України, але на думку рецензента, не підкреслює його впливу на “міські стилі” і зменшує можливість будь-якого етнічного суперництва або конфлікту [25, 70]. Американський вчений С. Ходак вважає книгу О. І. Дружиніної “Південна Україна в період кризи феодалізму 1825 – 1856 рр.” (М., 1981) найбільш ґрунтовним дослідженням з соціально-економічного та етнічного розвитку території, відомої як Новоросія [25, 70].

Проблеми соціально-економічного та культурного розвитку Херсонського краю, зокрема Одеси, висвітлювалися у низці робіт американської дослідниці П. Герліхі. У статтях “Етнічний склад торговельного центру Одеси у 19 столітті” [30], “Грецька община в Одесі. 1861 – 1917” [28] та “Грецькі купці в Одесі у 19 столітті” [29] вона досліджує етнічний склад населення Одеси, економічну роль та взаємовідносини єврейської та грецької общин міста протягом XIX ст. Вивченням історії південноукраїнських земель у XVIII – XIX ст. займалися також історики української діаспори. У 1960 р. у Мюнхені Н. Полонська-Василенко видала своє дослідження “Заселення Південної України в половині XVIII ст. (1734 – 1775)”, яке стало природним продовженням її занять цією проблематикою у дореволюційні часи та 1920 – 1930 рр. в Україні [22]. В історичному есе “Доля України в новітній історії” [15] американсько-канадський дослідник українського походження І. Лисяк-Рудницький визначає роль Півдня України у загальному ході української історії.

Останній за часом період у висвітленні історіографії досліджуваної проблеми починається у першій половині 1990 рр. і триває до сьогодні. Саме на цьому етапі стало можливим вивчення етнокультурної історії Херсонщини як комплексної проблеми. Привертає увагу той факт, що саме у 1990 роки починається вивчення соціокультурної історії як спеціальної проблеми, про що свідчать такі праці, як “Етнічна карта Півдня

України (Соціокультурний та етнополітичний аспекти)” [9], “Життя етносу: соціокультурні нариси” [10].

Історії заснування міст та поселень на Півдні України, динаміці росту населення цих міст та етнічного складу їх мешканців присвячені роботи Н. М. Діанової “Особливості виникнення та розбудови міст Півдня України (кінець XVIII – I пол. XIX століття), “Динаміка чисельності міського населення Південної України в к. XVIII – I пол. XIX століття”, “Етнічний склад населення міст Південної України у дореформений період на основі джерел С.-Петербурзьких архівів” [6; 7].

У центрі уваги українських істориків 1990 рр., як і в попередні періоди, знаходилися проблеми етнічного складу населення Півдня України. Важливим внеском у розробку цієї проблеми є монографія відомого дослідника з історії заселення Півдня В. М. Кабузана “Народ Росії у першій половині 19 століття”. Чисельність та етнічний склад” [13; 14]. Історія Південно-Східної України також розглядається у монографії П. І. Давріва.

На матеріалах Херсонщини автори вивчали господарчу та культурну діяльність представників різних етнічних груп, що мешкали в її межах. О. П. Хасецький розглядає роль греків в економічному та культурному житті Миколаєва (кінець XVIII – початок XIX ст.) на прикладі родини Аркасів [23]. Еволюцію підприємницької діяльності греків Одеси у XIX ст. аналізує С. Парадисопулос [21]. Н. М. Діанова досліджує формування єврейської етнічної общини в Одесі та її розвиток у дореформену добу [7]. Ролі представників французької нації у процес освоєння та соціально-політичного і культурного розвитку Півдня України присвячена стаття О. М. Машкіна “Французи в Східній Наддніпрянщині та їх участь у промисловому житті краю напередодні Першої світової війни” [16]. Розвідка С. Н. Назарової висвітлює внесок німецьких колоністів у розвиток сільського господарства та культури Півдня Росії і зокрема Херсонщини [17]. К. Бацак розглядає історію італійської еміграції в контексті етнополітичних та господарчо-колонізаційних процесів на українських землях наприкінці XVIII – початку XIX ст. Питання соціокультурної історії болгарських колоністів Півдня знайшло відображення у дослідженні М. М. Червенкова “Вивчення історії болгар Молдови та України” [24].

Окремо треба підкреслити цікаву групу друкованих джерел, які останнім часом отримали характеристику наративної літератури. Чітке визначення поняття “нарративні джерела” знаходимо у праці львівського дослідника Степана Макарчука “Писемні джерела з історії України”. Наративні (від лат. *narrare* – розповідаю, оповідаю) – це писемні джерела, які подають інформацію опосередковано. В оповідях, розповідях про події минулого між подією, явищем, фактом і сучасним дослідником стоїть автор джерела, хтось, хто описував свій час”. Особливу увагу нарративним джерелам при вивченні соціально-економічної історії Півдня країни приділяє у своїх роботах А. В. Бойко [3]. До групи нарративних джерел щодо вивчення південноукраїнських земель він відносить мемуари, подорожні записки, щоденники, приватне листування. На думку дослідника, усі ці нарративні джерела різняться індивідуальним сприйняттям середовища, у якому опинився автор, подій та явищ, котрі вони описують. Особисте сприйняття подій та явищ, що знайшли відображення у нарративній літературі, є окремим “результатом комплексу факторів, як внутрішнього розвитку самого суспільства, так і світоглядних, соціальних, культурних, політичних” настанов автора. Ці джерела різні за метою створення, функціональним навантаженням, але вони об’єднані єдиним регіоном, у якому розгорталися, відбувалися події та явища, свідком або передавачем яких був автор” [3, 18].

Наративні джерела з історії Півдня України, особливо такі їх різновиди, як мемуарна література та подорожні записки відіграли активну роль у “формуванні історіографічної

традиції сприймання Південної України” наприкінці XVIII ст. Відповідно до цієї традиції, вважає А. В. Бойко, Південний край сприймався як регіон, де: а) за традицією “ховалися ті, кого утискували і піддавали гонінню”; б) культ торгівлі був піднесений на п’єдестал усіма мешканцями; в) не потрібно було витратити багато зусиль для збагачення” [3, 20].

Мемуари, щоденники, мандрівні записки, приватне листування авторів, що побували на Півдні України наприкінці XVIII – XIX ст., склали цілу бібліотеку. Протягом майже 150 років південноукраїнські землі відвідали тисячі людей з різних країн світу. Серед них були купці, ремісники, інженери, військові, високі посадові особи, письменники, вчені, дипломати, мандрівники-туристи, службовці, розвідники, авантюристи і просто шукачі щастя. Політика та економіка, природа, географія, культура, побут, звичаї, релігія, минуле і сучасне – все це відбилося в щоденниках, споминах, листах, подорожніх записках, доповідях та таємних реляціях.

Мандрівні записки, як історико-географічний жанр виник в літературі давно, але широкою популярністю у країнах Європи користуються протягом XVIII – XIX ст. Особливості мандрівних записок полягають в тому, що вони описують ті події та явища, свідками яких були їх автори, а також те, що їм розповідали. На відміну від інших різновидів наративної літератури, мандрівні записки відразу, як правило, призначалися для публікації.

Зрозуміло, мандрівні записки мають суб’єктивний характер, але їх значення полягає в тому, що вони дають повну інформацію про події та факти, що описується, та уточнюють ту інформацію, яка вже сформувалася.

Мандрівні записки набувають особливого значення при вивченні етнокультурної історії південноукраїнських земель і зокрема Херсонщини. Цікаво, що російський уряд всіляко сприяв появі записок мандрівників, які побували на Півдні. Справа в тому, що урядові кола користувалися цими виданнями, як неофіційною рекламою, бажаючи залучити до освоєння південних територій якомога більше бажаючих – купців, ремісників,, поміщиків, вільних людей.

На відміну від праць місцевих дослідників краю, записки мандрівників не відзначалися ґрунтовністю, знанням джерел, пам’яток, але вони передавали з позицій “стороннього споглядача” атмосферу, в якій йшло становлення Півдня України, як особливого регіону, економічного та культурного центру. Саме у подорожніх записках, а не в наукових працях можна було передати настрої та прагнення місцевої громадськості, представників інтелігенції та пересічного мешканця міста.

На сторінках подорожніх записок висвітлювалися численні успіхи та досягнення в освоєнні Півдня, а також негативні оцінки відносно діяльності окремих діячів, негараздів при будівництві міст, містечок, їх занепаду і поступовому відновленні. Досить різноманітний і соціальний склад авторів подорожніх записок: це військові, вчені, географи, письменники, журналісти, етнографи, туристи-мандрівники. Наприклад, “Путешественные записки от Санкт-Петербурга до Херсона в 1781 и 1782 г.” В. Зуєва, “Славны бубны за горами или путешествие мое кое-куда” І.М.Долгорукова, “Путешествие в Южную Россию и Крым через Венгрию, Валахию и Молдавию, совершенное в 1837 г.” А. Демидова, “Путешествие через южную Россию, Крым и Одессу в Константинополь, Малую Азию, Северную Африку, Мальту, Сицилию, Италию, Южную Францию и Париж в 1936 и 1837 гг.” М. С. Всеволожського, “Записки по пути до Херсонской губернии” К. Зеленецького, “Поездка в Южную Россию” О. С. Афанасьєва-Чужбинського, “Переселенцы и новые места (Путевые заметки)” та “Вокруг России” В. Дедлова (В. Л. Кигна), “Через Черное море на Босфор: путевые заметки” П. Гнедича та ін.

Джерелознавчим аспектом вивчення історії Півдня України, зокрема аналізу мандрівних записок, присвячені роботи О. А. Непомнящего “Іноземні мандрівники про колонізацію Криму в кінці XVIII – XIX століття” та “Нариси історичного краєзнавства Криму в XIX – на початку XX століття”; “Записки мандрівників та путівники в розвитку історичного краєзнавства Криму (остання третина XVIII – початок XX століття” [18].

Особливо слід відмітити внесок у розвиток проблем джерелознавства місцевої історії запорізького автора А. В. Бойка, в роботах якого “Південна Україна останньої чверті XVIII століття: аналіз джерел” [3], “Джерела з соціально-економічної історії Південної України останньої чверті XVIII століття” здійснено докладний аналіз документальних та нарративних джерел з історії Півдня України.

Важливою складовою краєзнавчих досліджень є видання протягом 1990-х рр. новітніх енциклопедичних та довідкових видань з історії Херсонщини. Так, З. С. Орлова, І. Д. Ратнер уклали короткий довідник “З історії заселення Херсонщини” [19], де на базі чисельних архівних матеріалів дослідили та систематизували різмаїття етносів Херсонщини протягом останніх двох століть.

Таким чином, проблема етнокультурного розвитку Херсонщини має певну наукову оцінку, але неможливо залишити поза увагою ідеологічну напруженість навколо цього питання. Час розставляє все по місцях, розкриває таємниці, що залишалися поза межами наукового пізнання і дає змогу більш ґрунтовно визначити роль багатоетнічного коктейлю, який з часом у працях окремих дослідників отримав назву “південноукраїнська культура”.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Аркас З. Начало учреждения Российского флота на Черном море и действие его с 1778 по 1789 год // Запис. Одесского общества истории и древностей. – 1858. – Т. VI. – С. 261-309.
2. Багалій Д. Заселення Південної України (Запоріжжя та Новоросійський край). Перші початки її культурного розвитку. Харків, 1920.
3. Бойко А. В. Південна Україна ост. чверті XVIII ст: аналіз джерел. – К., 2000.
4. Брун Ф. К. Судьбы местности, занимаемой Одессой // Одесса, 1873. – Ч. 1. – С. 160-188.
5. Велицин А. А. Немецкие колонии на юге России // Русский вестник. – 1890. – № 2. – С. 257-299.
6. Діанова Н. М. Етнічний склад населення міст Південної України у дореформений період на основі джерел Петербургських архівів // Зап. історичного факультету. – Одеса, 2001. – Вип. 11. – С. 238-245.
7. Діанова Н. М. Формування єврейської етнічної общини в Одесі та її розвиток у дореформений період // Запис. історичного факультету. – Одеса, 1999. – Вип. 8. – С. 118-123.
8. Дружинина Е. И. Возникновение городов на Юге Украины и в США: общее и особенное // Новая и новейшая история. – 1979. – № 2.
9. Етнічна карта Півдня України (Соціокультурний та етнополітичний аспекти). Вип. 1. Одеська область. – Одеса, 1996.
10. Життя етносу: соціокультурні нариси. – К., 1997.
1. Загоровский Е. Очерки по истории славянской колонизации в Новороссии в XVIII веке. // Военно-исторический вестник. – Одесса, 1912. – С. 87-99.
2. Загоровский Е. А. Очерк истории Северного Причерноморья. – Одесса, 1922. – Ч. 1.
3. Кабузан В. М. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – 1 половине XIX вв. (1719 – 1859 гг.). – М., 1976.
4. Кабузан Н. М. Народ России в первой половине 19 века: Численность и этнический состав. – М., 1992.

15. Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії // Історичні есе. – К., 1994. – Т. І. – С. 145-171.
16. Машкін О. М. Французи у Східній Наддніпрянщині та їх участь у промисловому житті краю напередодні першої світової війни // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2000. – С. 94-113.
17. Назарова С. Н. О вкладе немецких колонистов в развитие сельского хозяйства и культуры Юга Украины // Константы. Альманах социальных исследований. 1994. – Т. 1. – № 2. – С. 131-135.
18. Непомнящий А. А. Записки путешественников и путеводители в развитии исторического краеведения Крыма (кон. XVIII – нач. XX века). – Київ, 1999.
19. Орлова З. С., Ратнер И. Д. Из истории заселения Херсонщины. Краткий справочник. – Херсон, 1993.
20. Падалка Л. Землевладение немцев – бывших колонистов в Херсонской губернии. – Херсон, 1891.
21. Парадисопулос Сафронис. Эволюция предпринимательской деятельности греков Одессы // Записки історичного факультету. – Одеса, 2000. – Вип. 10. – С. 249-258.
22. Полонська-Василенко Н. Заселення Південної України в половині XVIII ст. (1734 – 1775). – Мюнхен, 1960. – Ч. I.
23. Хаецкий О. П. Греки в економічному та культурному житті Миколаєва (кінець XVIII – початок XIX ст.) // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Наук. доповіді Міжнарод. наук.-метод. конференції. – Херсон, 1997. – С. 78-81.
24. Червенков Н. Н. Изучение истории болгар Молдовы и Украины. – Софія, 1993.
25. Черних Г. Г. Американське історичне рев'ю про колонізацію Півдня України. // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Наукові доповіді Міжнарод. наук.-метод. конференції. – Херсон, 1997. – С. 69-71.
26. Яворницький Д. И. История села Фалиевки-Садовой Херсонской губернии и уезда. – Спб., 1892.
27. Яковлев В. А. К истории заселения Хаджибея. – Одессы. – Одесса, 1885.
28. Herlihy P. Greek Community in Odessa. 1861 – 1917 // Journal of Modern Greek Students. 1979. №7.
29. Herlihy P. Greek Merchants in Odessa in the 19th Century // Harvard Ukrainian Studies. 1979/1980.. Vol. III/IV.
30. Herlihy P. The ethnic composition of the city of Odessa // Harvard Ukrainian Studies. 1977. Vol. №1.

А н н о т а ц и я

Систематизированы за определенными периодами научные разработки исторического и социокультурного характера, обозначена тематика научных исследований и перспективы дальнейшей разработки проблем этнокультурного развития юга Украины.

Андрій Кліш

УКРАЇНОЗНАВЧІ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ К. СТУДИНСЬКОГО (1868 – 1941)

На сучасному етапі розвитку України, як незалежної і демократичної держави, одним з найважливіших завдань є вивчення свого минулого, пізнати яке найбільш об'єктивно та різнобічно можливо лише через його персоніфікацію. Саме людина, особистість, її розвиток та досягнення у різних сферах суспільно-політичного і наукового життя, є основою національного та державного розвитку й прогресу будь-якої держави. Особливий